

1 Rzeczpospolita pod rządami Wettinów

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- przedstawiciele której dynastii zasiadali na polskim tronie na początku XVIII wieku,
- jakie były przejawy kryzysu Rzeczypospolitej w czasach panowania Wettinów,
- jakie projekty reform Rzeczypospolitej ogłoszono w połowie XVIII wieku.

■ Początki panowania Augusta II Mocnego

Po śmierci Sobieskiego na tronie Polski od 1697 roku zasiadał **August II** zwany **Mocnym**. Nowy władca pochodził z **dynastii Wettinów** i był księciem **Saksonii**, jednego z państw niemieckich. W ten sposób Rzeczpospolita i Saksonia zostały połączone **unią personalną**.

August II chciał wzmocnić swoją władzę w Rzeczypospolitej i unowocześnić państwo na wzór rządów Ludwika XIV we Francji. Dlatego w imieniu Saksonii zawarł przymierze z Rosją, która walczyła ze Szwecją w tak zwanej wojnie północnej (1700–1721). Król liczył, że dzięki zwycięstwu nad Szwecją zdobędzie silną pozycję w Rzeczypospolitej i przeprowadzi planowane reformy. Jednak Szwedzi pokonali w 1702 roku Rosjan i Sasów, po czym wkroczyli na terytorium Rzeczypospolitej. W tej sytuacji **August II porzucił polski tron** i uciekł do Saksonii.

August II Mocny (*1670 †1733), król Polski w latach 1697–1733. Słynął z siły fizycznej, czemu zawdzięczał swój przydomek. Mówiono, że władca potrafił złamać rękoma żelazną podkowę.

Pałac Zwinger [czytaj: cfinger] w Dreźnie, stolicy Saksonii, został wybudowany w latach 1709–1732 na polecenie Augusta II Mocnego. Rezydencja uchodzi za jeden z najwspanialszych zabytków barokowych w Europie.

■ Początek ingerencji Rosji w sprawy Polski

Po ucieczce Augusta II Mocnego część szlachty wybrała na króla **Stanisława Leszczyńskiego**. Kandydat miał poparcie Szwecji, której wojska wciąż przebywały w Rzeczypospolitej. Wkrótce jednak, w 1709 roku armia szwedzka została pokonana przez Rosjan w bitwie pod Połtawą. W tej sytuacji **August II powrócił do Polski i odzyskał tron**. Władca ponowił próbę wzmocnienia rządów w Rzeczypospolitej – zniesienia wolnej elekcji i *liberum veto*. Szlachta była temu przeciwna, dlatego zawiązała **konfederację** przeciwko królowi. August II, w obawie przez utratą władzy, przystał na ugodę z konfederatami. Zawarto ją za pośrednictwem Rosji, która w celu wywarcia nacisku wprowadziła do Polski swoje wojska.

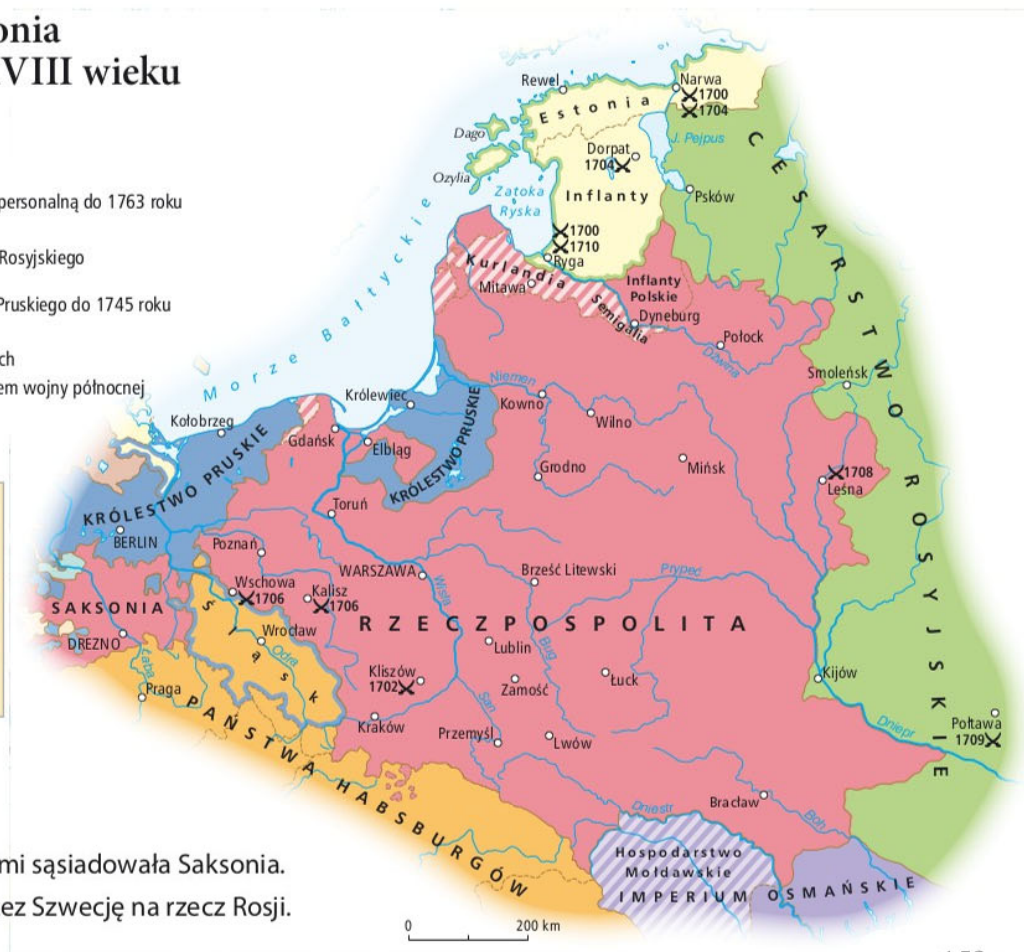
Porozumienie króla ze szlachtą zatwierdzono w **1717 roku na sejmie niemym**. Jego nazwa pochodzi stąd, że w obawie przed zerwaniem obrad nie zezwolono posłom i senatorom – poza wyznaczonymi osobami – na zabieranie głosu. Sejm niemy uchwalił podatki na utrzymanie stałego wojska – zmniejszył jednak liczbę żołnierzy do 24 tysięcy. Ograniczył też władzę senatu i wpływy hetmanów. Król nie mógł rozpoczynać wojny bez zgody sejmu ani opuszczać na długo terytorium Rzeczypospolitej. Z Polski usunięto większość saskich urzędników i zakazano wznoszenia świątyń innych niż katolickie.

Konfederacja – w dawnej Polsce związek (często zbrojny) zawierany na przykład przez szlachtę w celu obrony własnych interesów, praw.

Rzeczpospolita i Saksonia w pierwszej połowie XVIII wieku

LEGENDA

- granice państw około 1700 roku
- Rzeczpospolita i Saksonia połączone unią personalną do 1763 roku
- ▨ lenna Rzeczypospolitej do 1763 roku
- granice ziem przyłączonych do Cesarstwa Rosyjskiego w 1721 roku w wyniku wojny północnej
- granice ziem przyłączonych do Królestwa Pruskiego do 1745 roku
- ▨ lenna imperium osmańskiego
- kraje we władaniu Habsburgów austriackich
- ziemie należące do Szwecji przed wybuchem wojny północnej
- ✕ ważniejsze bitwy

PRACA Z MAPĄ

1. Podaj nazwy państw, z którymi sąsiadowała Saksonia.
2. Wymień ziemie utracone przez Szwecję na rzecz Rosji.

■ Podwójna elekcja

W 1733 roku zmarł August II Mocny. Sejm zwołany w celu przygotowania wyboru nowego władcy uchwalił, że na polski tron nie mogą kandydować cudzoziemcy. Zebrana na elekcję szlachta ponownie wybrała na króla Stanisława Leszczyńskiego, popieranego przez Francję. W odpowiedzi Rosja wprowadziła do Polski swoje wojska. Pod ich osłoną niewielka grupa szlachty ogłosiła królem syna poprzedniego władcy, który objął rządy jako **August III** – w Polsce zwany był też **Sasem**. Między zwolennikami obu kandydatów wybuchła **wojna domowa**. Ostatecznie zwyciężyli w niej stronnicy Augusta III.

Order Orła Białego (wizerunek współczesny) to najstarsze i najwyższe odznaczenie w Rzeczypospolitej Polskiej. Ustanowił go August II Mocny.

■ *Od Sasa do Lasa*

Okres walki o polski tron między Augustem III a Stanisławem Leszczyńskim był bardzo burzliwy. Wielu magnatów i szlachciców zmieniało stronnictwa i przechodziło na stronę dotychczasowych wrogów. Z tego powodu popularne stało się powiedzenie: *Od Sasa do Lasa*. Oznacza ono sytuację, w której ludzie mają sprzeczne poglądy i często zmieniają zdanie.

August III Sas (*1696 †1763), król Polski w latach 1733–1763, na portrecie z około 1737 roku został ukazany w stroju polskim. Władca spędzał w Rzeczypospolitej mało czasu. Często zamiast do Warszawy udawał się do Wschowy, leżącej blisko granicy z Saksonią. Tam załatwiał sprawy państwowe, po czym wracał do Drezna.

? Co oznacza powiedzenie:
Od Sasa do Lasa?

Stanisław Leszczyński (*1677 †1766), król Polski w latach 1704–1709 i 1733–1736, uwieczniony na portrecie z około 1727 roku. Podczas wojny z Augustem III został poparty przez władze Gdańska i ukrywał się w tym mieście. Po przegranej udał się do Francji, gdzie przebywała jego córka, żona króla Ludwika XV. Leszczyński objął w dożywocie władanie Księstwem Lotaryngii.

WARTO WIEDZIEĆ

Pałac Saski i ogród Saski

W 1713 roku August II Mocny zakupił pałac, który został przebudowany na wzór słynnej rezydencji królów francuskich w Wersalu. W pałacu Saskim, jak odtąd nazywano warszawską siedzibę Augusta II i Augusta III, odbywały się liczne przedstawienia teatralne i koncerty. W pobliżu założono ogród, otwarty dla wszystkich spacerujących, którzy byli odpowiednio ubrani. Ogród Saski szybko stał się ulubionym miejscem wypoczynku mieszkańców stolicy.

Pałac Saski przedstawiony na zdjęciu z końca XIX wieku. Rząd kolumn widoczny na fotografii pochodzi z pierwszej połowy XIX stulecia, gdy gmach przebudowano w stylu klasycystycznym. W 1944 roku po upadku powstania warszawskiego budynek został zniszczony przez Niemców.

? Jaką funkcję pełnił ogród Saski w czasach Augusta II Mocnego?

■ Rządy Augusta III

Król August III nie miał ambicji politycznych swojego ojca. W Rzeczypospolitej przebywał rzadko. W sprawowaniu władzy zastępowali go urzędnicy. Za panowania Augusta III wszystkie sejmy, z wyjątkiem dwóch, zostały zerwane lub zakończyły obrady bez podjęcia uchwał. Z tego powodu przez 30 lat nie wprowadzono **żadnych ważnych reform**, takich jak na przykład rozbudowa armii. Wolność szlachecka przerodziła się w **anarchię**. Państwo było coraz słabsze. W tym czasie państwa sąsiednie rosły w siłę i wywierały coraz większy wpływ na wewnętrzne sprawy Polski. Na terytorium Rzeczypospolitej stacjonowały wojska rosyjskie. Zachodnie obszary kraju były rabowane przez armię pruską.

Panowanie Augusta III to jednak także czasy długo oczekiwanego **pokoju**, co sprzyjało **odbudowie gospodarki**. Zwiększyła się produkcja zboża i innych artykułów rolnych. Ożywił się handel zagraniczny, głównie z Saksonią i Turcją. W Polsce wznoszono bogato zdobione pałace, kościoły, odbudowywano też miasta, które ucierpiały w czasie wojen.

August III miał również duże zasługi dla rozwoju kultury. Na polecenie króla w stolicy wzniesiono **Operalnię** – budynek, w którym wystawiano przedstawienia teatralne dla publiczności. Rozbudowano Zamek Królewski w Warszawie i wyremontowano zamek na Wawelu. Król promował także naukę. Ufundował stypendia, dzięki którym kilkaset młodych osób mogło odbyć studia za granicą.

Anarchia – stan chaosu i samowoli, spowodowany brakiem lub bezsilnością władz państwowych.

CIEKAWOSTKA

Z czasów panowania Augusta III pochodzi powiedzenie: *Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa*. Obrazuje ono wzrost dobrobytu w okresie rządów tego władcy, ale jednocześnie upadek moralny polskiej szlachty. Przedstawiciele tego stanu najchętniej spędzali czas na pijaństwie i ucztowaniu, byli przekupni i nie przejmowali się losem kraju.

■ Projekty reform Rzeczypospolitej

W czasach panowania dynastii Wettinów, które określano jako **epoka saska**, do Polski zaczęły docierać z Francji **poglądy oświeceniowe**. Część wykształconych obywateli Rzeczypospolitej niepokoiła się stanem państwa: brakiem reform, zrywaniem sejmów, pustym skarbcem i nieliczną armią. Nie podobały im się samowola magnatów, którzy prowadzili własną politykę z obcymi państwami, często ze szkodą dla kraju, oraz sprzeciw szlachty wobec zmian. Zaczęto myśleć o konieczności reform.

Propozycje zmian przedstawił były król Polski Stanisław Leszczyński. W swojej rozprawie *Głos wolny wolność ubezpieczający* postulował, by ograniczyć *liberum veto* i powiększyć armię do 100 tysięcy żołnierzy. Państwo miało być lepiej zarządzane dzięki kompetentnym urzędnikom. Były władca chciał też przyznać chłopom wolność osobistą i zamienić im pańszczyznę na czynsz. Program reform ogłoszony przez Leszczyńskiego nie uzyskał jednak poparcia szlachty. Część propozycji udało się zrealizować dopiero pod koniec XVIII wieku.

Plan reform sformułował również **Stanisław Konarski**. Opublikował on dzieło *O skutecznym rad sposobie*, w którym skrytykował wady ustroju Rzeczypospolitej: *liberum veto*, wolną elekcję i konfederacje. Konarski uważał, że *liberum veto* należy znieść, a głosowania w sejmie powinny przebiegać zgodnie z zasadą większości głosów.

Stanisław Konarski

(*1700 †1773) był członkiem zakonu pijarów, publicystą, dramatopisarzem i nauczycielem.

■ Rozwój oświaty za panowania Wettinów

W czasach saskich zaczęto dostrzegać, że reformy w Polsce uda się przeprowadzić tylko wtedy, gdy wśród szlachty będzie dostatecznie dużo wykształconych osób. Z tego powodu w 1740 roku Stanisław Konarski założył szkołę nazywaną **Collegium Nobilium** [czytaj: kolegium nobiljum]. Kształcono tam synów magnatów i bogatej szlachty w poczuciu obywatelskiej odpowiedzialności za losy kraju. Pod wpływem Collegium Nobilium również w innych szkołach wprowadzano zmiany w nauczaniu i wychowaniu. Rozwojowi edukacji w czasach saskich przysłużyła się też pierwsza biblioteka publiczna w Polsce. Założyli ją dwaj bracia biskupi – Józef i Andrzej Załuscy – stąd nazwa tej instytucji: **Biblioteka Załuskich**. Została ona otwarta dla czytelników w 1747 roku. W zbiorach biblioteki znajdowało się około 400 tysięcy druków i rękopisów.

? W jakim celu założono szkołę Collegium Nobilium?

Biblioteka Załuskich mieściła się w pałacu, który bracia Załuscy zakupili specjalnie po to, aby udostępniać swoje zbiory czytelnikom. Widok gmachu został utrwalony na obrazie z 1801 roku.

Grób Nieznanego Żołnierza

W 1925 roku przed pałacem Saskim uroczyste odsłonięto Grób Nieznanego Żołnierza. W mogile złożono bezimiennego polskiego bojownika, który zginął podczas polsko-ukraińskich walk o Lwów w latach 1918–1919. W 1944 roku Niemcy podłożyli pod pałac Saski ładunki wybuchowe – z budynku ocalało tylko kilka rzędów kolumn wraz z symbolicznym grobem. Grób Nieznanego Żołnierza upamiętnia wszystkich, którzy polegli za ojczyznę. Obecnie w jego pobliżu znajdują się też urny wypełnione ziemią z miejsc ważnych bitew oraz tablice poświęcone Polakom walczącym za swój kraj.

? Dlaczego Grób Nieznanego Żołnierza jest szczególnie ważnym miejscem pamięci?

Grób Nieznanego Żołnierza jest ważnym miejscem pamięci narodowej. Przed pomnikiem zawsze płonie znicz, a żołnierze Batalionu Reprezentacyjnego Wojska Polskiego pełnią tam wartę honorową.

PODSUMOWANIE TEMATU

TO JUŻ WIEM

1. W 1697 roku królem Polski został August II Mocny z saskiej dynastii Wettinów. W ten sposób Rzeczpospolita i Saksonia zawiązały unię personalną. Po śmierci Augusta II królem Polski został jego syn – August III zwany Sasem.
2. Plany wzmocnienia władzy królewskiej przez Augusta II Mocnego sprowadziły na Rzeczpospolitą wojnę północną, doprowadzając do utraty przez monarchę polskiego tronu.
3. Brak reform w czasach saskich, osłabienie władzy królewskiej, rosnąca samowola szlachty i magnatów przyczyniły się do upadku pozycji Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej. W sprawy wewnętrzne Polski zaczęły ingerować rosnące w siłę państwa sąsiednie: Rosja i Prusy.
4. Za panowania Wettinów powstały pierwsze programy reform. Ich autorami byli Stanisław Leszczyński i Stanisław Konarski. Proponowali oni między innymi zniesienie wolnej elekcji i *liberum veto* oraz zwiększenie liczebności armii.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Wyjaśnij, dlaczego sejm zwołany w 1717 roku został nazwany „niemym”.
2. Opisz, w jakich okolicznościach szlachta dwukrotnie powołała Stanisława Leszczyńskiego na polski tron.
3. Powiedz, dlaczego za panowania Augusta III nie przeprowadzono żadnych istotnych reform w Rzeczypospolitej.
- ★ 4. Omów projekty reform przedstawione przez Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego. Oceń, które propozycje zmian mogły być szczególnie korzystne dla Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII wieku.
5. **Miniprojekt**
Pracując w grupach lub w parach, napiszcie odezwę do polskiej szlachty. Przedstawcie zagrożenia dla Polski wynikające z braku reform ustrojowych. Uwzględnijcie sytuację w państwach sąsiadujących z Rzeczpospolitą, które dzięki wprowadzonym zmianom wyrosły na europejskie potęgi.